

Edmund Hamer Broadbent

Zarándok Gyülekezet

az újszövetségi gyülekezetek történelmi vándorútja

Ez a könyv azoknak a Krisztusban hívő gyülekezeteknek a történetéről számol be, amelyek életükben és tanításukban az Újszövetség szellemében éltek és munkálkodtak

Függelék

dr. Kiss Ferenc
orvosprofesszor:

1. Magyar parasztpróféták
2. A zarándok Gyülekezet története Magyarországon

Wesley János
Lelkészképző Főiskola Könyvtára

189996

(A mű eredeti címe: The Pilgrim Church
Kiadó: Pickering and Inglis, 26 Bothwell Street, Glasgow G 2 6 PA)

Az első kiadás 1931-ben jelent meg.
Ezen fordítás a 6. angol kiadás (1967) alapján készült.

Tartalomjegyzék

Előszó 15

1. fejezet

29—313

A kezdet: Az Újszövetség minden korban időszerű — Az Ó- és Újszövetség — Krisztus Gyülekezete és Isten gyülekezetei — A Csel Könyve mintául szolgál a mai kornak is — Beszámoló a későbbi eseményekről — Pünkösöd és a gyülekezetek megalakulása — Zsinagógák és gyülekezetek — A zsidó szórvány terjeszti Isten ismeretét — A zsidókból alakult legkorábbi gyülekezetek — A zsidók megtagadják Krisztust — A zsidó vallás, a görög filozófia és a római hatalom a gyülekezetek ellen — A Szentírás végleges lezárása — Későbbi iratok — Kelemen a korintusbeliekhez — Ignatius — Utolsó kapcsolatok az újszövetségi időkkel — Bemerítés és úrvacsora — Papi osztály kialakulása — Origenes — Cyprian — Novatiusok — Különböző egyházak — Montanisták — Marcionisták — Az Őskeresztyén gyülekezetek állhatatossága — A tiszták — Novatiusok, manichaeusok, donatisták — Levél Diognetushoz — A római birodalom üldözi az egyházat — Konstantinus biztosítja a vallásszabadságot — Az egyház legyőzi a világot. 17

2. fejezet

313—476, 300—850, 350—385

A keresztyénség a keresztyén világban: Egyház és állam összenövése — Egyházak megtagadják az állammal a kapcsolatot — Az elítélt donatisták — Niceai zsinat — Arianizmus helyreállítása — Athanasius — Hitvallások — A Szentírás kánonja — A római világ és az egyház — A nyugatrómai birodalom bukása — Augustinus — Pelagius — Változás az egyház helyzetében — Hamis hitelvek: Manichaeizmus, arianizmus, pelagianizmus, sacerdotizmus, — Monasticizmus — Szentírás marad a vezérfonál — Missziók — Elhajlás az újszövetségi misszió elveitől — Ír és skót missziók a kontinensen — Ellentét a brit és római misszió között — Priscillianus. 33

3. fejezet

50—1473

Paulinusok és bogumilok: A papi uralom növekedése — Az őskeresztyén gyülekezetek kitartása — Történetüket az ellenség eltorzítja — Korai gyülekezetek Kisásziában — Örményország — Kisázsiai gyülekezetek az apostoli időkből. Ellenfeleik tévesen manichaeusoknak nevezik őket — A Paulinus és Thonrak elnevezések — Az újszövetségi ősgyülekezetek folytonossága — Konstantin Silvanus — Simeon Titus — Kegytárgyak tisztelete — Képmádat — Képromboló császárok — Damaszkuszi János — Képek visszaállítása a görög templomokban — Frankfurti zsinat — Claudius, Turin püspöke — Mohamedán vallás — Sembat — Sergius — A kisázsiai gyülekezetek vezetői — Üldözés Theodora alatt — Az Igazság Kulcsa — Carbeas és Chrysocheir — Biblia és a Korán — A kisázsiai gyülekezetek jellege — A hívőket Ázsiából Európába űzik — Események Bulgáriában — A bogumilok — Basil — Paulinusokra és bogumilokra vonatkozó vélemények — Bogumilok Boszniában is terjednek — Kulin bán és Róma — Bogumilok kapcsolata más országokban élő keresztényekkel — Támadás Bosznia ellen — Iszlám terjedése — A bogumilok üldözése — Boszniát elfoglalják a törökök — A Taurus és az Alpok között a boszniai „Isten Barátai” képezik a kapcsolatot — Bogumil sírlemékek 52

4. fejezet

Kr.e. 4 — Kr.u. 1400

A hit terjedése Keleten: Az evangélium Keleten — Szíria és Perzsia — Gyülekezetek a perzsa birodalomban elválasztva a római birodalomban élőkétől — Az egyházak Keleten tovább őrizték meg biblikus jellegüket, mint Nyugaton — Papa ben Aggai szövetségbe tömörít gyülekezeteket — Zoroaster — Üldözés II. Sapor alatt — Afrahat szentbeszédei — Seleuciai zsinat — Az üldözés felújul — Nestorius — Heraclides Bazárja — Vallási türelem — Nyugati püspökök beáramlása — A központositás növekedése — A szíriai egyházak terjedése Ázsiában — Mohamedán invázió — Catholikus Seleuciából Bagdadba megy — Dzsingisz kán — Küzdelem a nestorianizmus és az iszlám között — Tamerlane — Ferencrendiek és jezsuiták nestorianusokat találnak Kínában — A Biblia egyes részeinek kínai fordítása a 16. században — A nestorianusok eltűnése Ázsia legnagyobb részéből — A hanyatlás okai 75

5. fejezet

1100–1230, 70–1700, 1160–1318, 1100–1500

Waldensek és albigensek: Pierre de Brueys — Henri, a diakónus — Nem fogadják el a szektás elnevezéseket — Az albigensek neve — Testvérek látogatása a Balkánról — A Tökéletesek — Provence elözönlése — Megalapítják az inkvizíciót — Waldensek — Leonisták — Nevek — A völgyekben élő hagyomány — Wald Péter — Lyon szegény emberei — A missziós tevékenység növekedése — Assisi Szent Ferenc — Szerzetesrendek — Egyházak terjedése — A Testvérek hitvallása és gyakorlati élete — A waldens közösségeket megtámadják a völgyekben — Beghardok és beghinek 90

6. fejezet

1300–1500

Gyülekezetek a középkor alkonyán: A testvérgyülekezetek hatása más közösségekben — Pádúai Marsiglio — A céhek — Székesegyház-építők — A városok és a céhek tiltakozása — Walter Kölnben — Aquinói Tamás és Pelagius Alvarus — A Testvérek irodalmi műveit megsemmisítették — Eckhardt mester — Tauler — A „Kilenc Szikla” — Isten barátja Oberlandból — Az üldözés újra megindul — Strassbourgi dokument az egyházak kitarlásáról — Könyv Teplben — A német Újszövetség régi fordítása — Fanatizmus — Konstantinápoly elfoglalása — Könyvnyomtatás feltalálása — Felfedezések — Bibliák nyomtatása — Colet, Reuchlin — Erasmus és a görög Újszövetség — A békés reformáció reménye — Róma ellenállása — Staupitz felfedezi Luthert 106

7. fejezet

1350–1670

Lollardok, husziták és az Egyesült Testvérek: Wycliff — Paraszt-lázadás — Üldöztetések Angliában — Sawtre, Badley, Cobham — Tilos a Biblia olvasása — Gyülekezetek — Husz — Zizka — Tabor — Huszita háborúk — Ultraquisták — Jakoubek — Nikolaus — Cheltschizki — A hit hálója — Rokycana — Gregor, Kunwald Reichenau — Lhota — Egyesült Testvérek — Prágai Lukács — A német reformáció híre eljut Csehországba — Augusta János — Smalkaldeni háború — Üldözés és emigráció — Israel György és Lengyelország — A Test-

vérek visszatérése Csehországba — Cseh szabadságlevél — A fehér-hegyi ütközet — Comenius 120

8. fejezet
1500—1550

Reformáció: Egy káté — Az Egyszerű Testvérek — Luther — Tetzl — A 95 tétel Wittenbergben — A pápai bulla elégetése. Wormsi birodalmi gyűlés — Wartburg — Bibliafordítás — Erasmus kiegyezésre törekszik — A lutheri egyház kialakulása — A lutheri reform és annak korlátai — Staupitz óvást emel — Luther választása az újszövetségi gyülekezet és a nemzeti egyház rendszere között — Loyola és az ellenreformáció 141

9. fejezet
1516—1566

Az anabaptisták: Az anabaptista elnevezés — Nem új szekta — Gyors növekedés — Ellenük hozott törvények — Balthazar Hubmeyer — A baseli Testvérek köre — Hubmayer és feleségének működése és mártírhalála — Hans Denck — Az igazság egyensúlya — Pártok — Sattler — Az üldözés erősödik — Hesseni Fülöp — Odenbach tiltakozása — Zwingli — Üldözés Svájcban — Grebel, Manz, Blaurock — Kirschner — Üldözés Ausztriában — Az Anabaptisták Krónikája Ausztria-Magyarországon. — Ferdinánd kegyetlensége — Huter — Mändl és társai — Közösségek — Münster — Új Sion Királysága — A münsteri események eltorzulásai és azok felhasználása a Testvérek ellen. A tanítványok sorsa nem lehet jobb, mint a Mesteré — Menno Simon — Pilgram Marbeck és könyve — Szektás irányzatok — Üldözések Nyugat-Németországban — Hermann kölni püspök reformokat akar — Schwenckfeld. 151

10. fejezet
1500—1800

Franciaország és Svájc: Le Fèvre — Hivők csoportja Párizsban — Meau — Farel prédikálása — Metz — Lerombolt képek — Kivégzések — Erősödő üldözés Franciaországban — Farel francia Svájcban —

Neuchâtel — Vaud tartomány lakói és a reformátorok találkoznak — Farel és Saunier meglátogatják a völgyeket — Előrehaladás Neuchâtelban — A kenyér megtörése Dél-Franciaországban — Kálvin — A kenyér megtörése Poitiersban — Evangélistákat küldenek ki — Új források fakadnak Genfben — Ürvacsora Genf városán kívül — Kálvin Genfben — Socinianizmus — Servetus — A kálvinizmus hatása — A plakardok — Sturm Melancthonhoz megy — Egyházak szervezése Franciaországban — A hugenották — A Szent Bertalan éjszaka — A nantesi ediktum — A dragonádok — A nantesi ediktum visszavonása — Menekülés Franciaországból — Cevenne vidék prófétái — A kamisardok háborúja — A puszta gyülekezeteit újraservezik — Jacques Roger — Antoine Court 199

11. fejezet

1525—1689

Az angol nonconformisták: *A nem-anglikán protestáns mozgalmak:* Tyndale — A Szentírás olvasása tiltott — Az anglikán egyház alapítása — Üldözés Mária királynő alatt — Baptista és független egyházak — Browne Robert — Barrowe, Greenwood Penry — Nem anglikán protestánsok üldözése Erzsébet alatt — Privye — Egyház Londonban — Hooker egyházpolitikája — Angol menekültek egyháza Amszterdamban — Arminius — Testvérek vándorolnak ki Angliából Hollandiába — John Robinson — A Zarándok Atyák Amerikába vitorláznak — Különböző egyházak Angliában és Skóciában — Kiadják az angol Bibliát — Polgárháború — Cromwell új típusú hadserege — Vallásszabadság — Missziók — George Fox — A kvéker mozgalom jellege — Törvények a nonconformisták ellen — Irodalom — John Bunyan 222

12. fejezet

1635—1750

Labadie, a pietisták, Zinzendorf, Philadelphia: Labadie — Közösséget alakít a római egyházon belül — Csatlakozik a reformált egyházhoz — Orangeba utazik — Majd Genfben — Willem Teelinck — Gisbert Voet — van Lodensteyn — Labadie Hollandiába megy — Különbőség a presbiteri és független egyházi eszmény között — Reformok a middelburgi egyházban — A reformált egyház zsinata és az ellentét — Ellentét a racionalizmus kérdésében — Labadie elítéli a zsinatokat —

Kizárják a reformált egyházból — Külön egyház alakul Middelburgban — A városból kiűzik az új egyházat — Veerebe költözik — Majd Amszterdamba — Megalakul a Család gyülekezet — Anna Maria von Schürman — Nézeteltérés Voettal — Háztartási bajok — Költözködés Herfordba — Labadie Altonában hal meg. A családi gyülekezet Wieuwerdbe költözik. — A Család-gyülekezet felbomlik. — A bizonyágtétel hatása — Spener — A pietisák — Franke — Christian David — Zinzendorf — Herrnhut — Elszakadások — Elfogadják Zinzendorf törvénykönyvét — Ébredés — Egy okmány felfedezése Zittauban — Elhatározzák a Cseh Egyház helyreállítását — A lutheri egyházzal való kapcsolat kérdése — A néger Anthony — Morva Missziók — Misszió Angliában — Cennick — A bontakozó munkát akadályozza a központi ellenőrzés — Philadelphia Társaságok — Miguel de Molinos — Madame Guyon — Gottfried Arnold — Wittgenstein — A marburgi Biblia — A Berleburg Biblia — Philadelphiai meghívás — Hochmann von Hochenau — Tersteegen — Jung Stilling — Ősi, reformált és más egyházak — Visszatérés a Szentíráshoz különböző utakon 239

13. fejezet
1638—1820

265

A methodizmus és a missziós mozgalmak: Anglia helyzete a 18. században. Szellemi ébredések Walesben. Ideiglenes Iskolák — Társaságok alakulnak — A Szentek Klubja Oxfordban — Wesleyné — Wesley János és Károly Georgiába vitorláznak — Wesley János visszatér és találkozik Péter Boehlerrel — Hittel elfogadja Krisztust — Meglátogatja Herrnhutot — Whitefield — Kingswoodban a bányászoknak prédikál — Wesley János a szabadban evangelizál — Nem papi igehirdetők — Különös megnyilatkozások — Nagy ébredések — Wesley Károly himnuszai — A morva és methodista Társaságok elkülönülése — Eltérések Wesley és Whitefield hitvallásában — Konferencia — Methodista társaságok kiválása az anglikán egyházból — Megoszlások — A mozgalom közös áldása — A missziós munka szükségessége — William Carey — Andrew Fuller — Missziós Társaságok alakulása — Különbségek a gyülekezetek és missziós állomások között — A Haldane testvérek — James Haldane Skóciában prédikál — Zsinatok ellenállása — Tömegek hallgatják az evangéliumot — Egyház alakul Edinburghban — A szolgálat szabadsága — A bemerítés kérdése — Robert Haldane látogatást tesz Genfben — Biblia-kör — Ürvacsora Genfben — Gyülekezet alakul 265

14. fejezet

Evangéliumi ébredések Amerikában: Thomas Campbell — Egy „Nyilatkozat és Felhívás” — Alexander Campbell — Gyülekezet Brush Runban — Bemerítés — Beszéd a törvényről — Republikánus methodisták felveszik a „keresztyén” nevet. A baptisták is — Barton Warren Stone — Furcsa ébredési jelenetek — A springfieldi presbitérium megalakul és feloszlik — Gyülekezet Cane Ridgeben — A Keresztyén Kapcsolat — A reformerek elkülönülnek a baptistáktól — A Keresztyén Kapcsolat Uniója és a reformerek — A megtérés természete — Walter Scott — Bemerítés a bűnök bocsánatára — Isaac Errett bizonyágtétele 281

15. fejezet

850—1930

Oroszország: — Mennonita és lutheránus emigráció Oroszországban — A kiváltságok megváltoztatják a mennonita egyház jellegét. Wüst — Ébredés — Mennonita testvérek kiválnak a Mennonita gyülekezetből — Az orosz Szentírás terjesztésének szabadsága — Bibliafordítások — Cyril Lukás — Stundisták — Az evangélium útja Oroszországban — A gyülekezetek száma növekszik — Az Újszövetség hatása a száműzetésben — A Szent Zsinat határozata a stundisták ellen — Evangéliumi keresztyének és baptisták — Politikai helyzet a cári Oroszországban — Türeلمي Rendelet — A későbbi fejlődés — Oncken — Baptista gyülekezet Hamburgban — Üldözés — Türelem — Bibliaiskola — Szétszóródás Oroszországban — Ajándék Amerikából — Nazarénusok — Fröhlich — Igehirdetése nyomán sokan megtérnek Svájcban — Kizárják a hivatalos egyházból — Magyar vándoriparosok találkoznak Fröhlichkel — Összejövelelek Pesten — A nazarénus hívők szaporodása — Szenvedés a fegyveres szolgálat megtagadása miatt — Fröhlich tanításai 293

16. fejezet

1825—1902

Groves, Müller, Chapman: Gyülekezetek Dublinban — Groves csoporttal Bagdadba utazik — Megindul a munka — Járvány és árvíz — Groves felesége meghal — Segítők érkeznek Angliából — Colonel Cotton — Groves Indiába utazik — Indiai tartózkodásának célja —

A missziós munka újszövetségi alapra helyezése — Újraegyesíteni Isten népét — Müller György — Craik Henrik — Gyülekezet alakul a Bethesda kápolnában — Bristol — Müller látogatása Németországban — Intézmények és árvaházak a hit erősítésére — Robert Chapman — J. H. Evans — Chapman megtérése — Szolgálata Barnstapleban és utazások — Hívő körök	316
---	-----

17. fejezet

1830—1930

A testvériség és az inspiráció kérdései: Gyülekezet Plymouthban — A viszonyok a francia Svájcban — Darby látogatásai — Rendszere kifejlődése — August Rochat — Felfogásbeli eltérések — Groves levele Darbynak — Központi tekintély kérdése — Darby és a bristoli gyülekezet — Kizárások — Darbyék hatása más körökben — Racionalizmus — Bibliakritika — Spurgeon — A Szentírás terjedése	337
---	-----

Összefoglalás

Zárszavak: Követhetik-e ma a gyülekezetek az újszövetségi mintát? — Különböző válaszok — Rituális egyházak — Racionalizmus — Reformerek — Misztikusok és mások — Evangéliumi ébredés — Testvérek, akiknek minden időben az Újszövetség volt a zsinórmértékük — Evangélium terjedése — Külföldi missziók — Ébredést hoz az Újszövetséghez való visszatérés — Minden keresztyén misszionárius — Minden gyülekezet missziós társaság — Gyülekezet és Missziós Állomás — Különbőség egy intézmény és az egyház között. Gyülekezetek egysége — Az evangélium terjedése — Újszövetségi gyülekezetek minden népek között azonos alapon — Következtetések

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE	363
---------------------------------	-----

A KIADÓ MEGJEGYZÉSE

Könyvünkben az angol church szót, amely mind a bibliai gyülekezet (ekklésia), mind az egyház fogalmát magába foglalja, a fordítás során értelemszerűen megpróbáltuk szétválasztani aszerint, hogy bibliai értelemben vett gyülekezeetről vagy történelmi egyházzól van szó.

TARTALOMJEGYZÉK A FÜGGELÉKHEZ

dr. Kiss Ferenc orvosprofesszor

1.

MAGYAR PARASZTPRÓFÉTÁK	367
Bevezetés	367
1. Az ősi állapot	369
2. A „Gyülekezet” keletkezése	370
3. A Gyülekezet élete	372
4. Az első magyar baptisták kiválása	374
5. A Gyülekezet felelevenedése és megszűnése	375
6. A Gyülekezet néhány jellegzetes tagja	379
7. Tanulságok	384
Befejezés	386

2.

A ZARÁNDOK GYÜLEKEZET TÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON	387
---	-----

•

NÉVMUTATÓ	407
---------------------	-----

Előszó

Van a világtörténelemnek egy olyan eseménye, amely bár a legborzalmasabb tragédiát tartalmazza, mégis örömmüzenetet hozott a világnak. Az emberiség ezt az örömmüzenetet evangélium néven ismeri, amely arról számol be, hogyan lépett Isten kapcsolatba, egy égi eredetű születés által, az emberrel. Ezt a szellemi kapcsolatot az ember még a paradicsomi állapotban sem ismerte. Mert itt az a nagy csoda ment végbe, hogy Jézus Krisztus az Ő áldozatos halálával és feltámadásával üdvösséget szerzett az emberiségnek. Legyőzte a halált, és kinyitotta az örök élet kapuját. Jézus Krisztuson keresztül Isten Megváltó Isten lett számunkra.

A megváltás történetének alapjait, annak előkészítését, megjövendölését az Ószövetségben találjuk. Izrael története elválaszthatatlan ezektől az eseményektől, ezért vált ez a történet egyetemes jelentőségűvé.

A Krisztusban hívő gyülekezetek története még nem zárult le: ma is folyamatban van, térben és időben igen kiterjedt, és csak részleteit lehet időről időre megírni. Ez a titkos, szellemi történet, amit a leghitelesebb tanúk: névtelen hívő keresztyének ezrei adnak tovább nemzedékről nemzedékre, mégis betölti bizonyágtételével és mártíromságának megújító erejével a világtörténelmet. Krisztus Gyülekezetének a története olyan, mint egy csodálatos zarándokút a világtörténelmen keresztül.

Ez a könyv szeretne hozzájárulni e csodálatos zarándokút földérintéséhez. Munkám megszerkesztésekor igen sok forrást felhasználtam, mégsem tekinthető a könyv csupán összeállításnak. A szerző saját hitét és látását is beleszötte. Szeretném remélni, hogy a sokféle utalás más szerzők műveire arra buzdítja majd az olvasót, hogy folytassa tovább tanulmányait, és még bővebb ismereteket szerezzen magának a történet egyes részleteit alaposabban feltáró egyháztörténeti művekből.

A könyv azoknak a gyülekezeteknek történetét mondja el, amelyek különböző országokban és különböző korszakokban Krisztusról tettek tanúbizonyságot, és életük egyetlen zsinórmértékének az Újszövetséget tekintették. A történetből kiviláglik, hogy Krisztusnak mindig volt a földön gyülekezete. Itt azonban csak részleteket mutathatunk be ebből a csodálatos történetből, mert a feljegyzések nagy részét a keresztyén hit ellenségei: az uralkodó egyházak képviselői elpusztították.

Az államegyházak történetével itt csak olyan mértékben foglal-

kozunk, amennyire feltétlenül szükségünk volt az összefüggések felvázolásában a jelenségek világosabb megértéséhez. Olyan szellemi áramlatokról is beszélünk, amelyek nem követték ugyan az újszövetségi irányt, sok részletre mégis világosságot derítenek.

A nagyszámú önálló műveken kívül igen gazdag anyagot találtunk az Encyclopaedia Britannica köteteiben és Hastings erkölcs- és vallástörténeti lexikonjában. Ezekben a munkákban az olvasó gazdag bibliográfiát találhat az anyagra vonatkozóan. Azok a könyvek, amelyeket e kötet írásakor felhasználtam, vagy amelyekre utalások történtek, mindenki számára hozzáférhetőek. Ezeknek a könyveknek a listáját könyvünk utolsó oldalán közöljük.

A Zarándok Gyülekezet története szenvedésében és dicsőségében jut a felszínre, bár ma még csak halványan dereng át a történelem homályán. Csak akkor lehet majd igazán megismerni, amikor az Úr jövendölései teljesebbé mennek. „Mert nincsen olyan rejtett dolog, ami napfényre ne jöjjön és oly titok, ami ki ne tudódnék” (Mt 10,26).

Noha még csak félreértéseink és tudatlanságunk kódén keresztül láthatjuk a bibliai gyülekezetet, mégis észrevehetjük, úgy harcol a sötétség hatalma ellen, hogy bizonyosságot tesz a világ előtt az Úrról, és szenvedve követi szent lábnyomát a világ útvesztőjében. Az Ő népe e földön csak zarándok, nem alapít földi intézményeket, csak szolgál. Egy mennyei városról őriz látást a szívében. A szenvedésekben az a reménység tartja meg őket, hogy egykor majd Urukkal lesznek, mikor eljön az Ő dicsőségében.

A kezdet

29—313

Az Újszövetség méltó folytatása az Ószövetségnek. Egyetlen igaz beteljesedése mindazon ígéreteknek, melyekről a törvény és a próféták szóltak. Nem azért keletkezett, hogy azt eltörölje, hanem hogy gazdaggá tegye, valóra váltsa és helyettesítse azt. Magán viseli a teljesség minden jellemvonását, és nem szorul kiegészítésre, sem módosításra, hogy a változó idők követelményeinek megfeleljen, mert kijelentései minden idők emberére egyformán vonatkoznak. Jézus Krisztus személyét a négy evangéliumból lehet igazán megismerni, halálának és feltámadásának kihatásait és az erről szóló tanítást a levelekből értjük meg legvilágosabban.

Az Ószövetség elénk tárja Izrael népének történetét, annak a népnek, amelyen keresztül Isten kijelentette magát a világnak — Krisztus megjelenéséig. Az Újszövetség Krisztus Gyülekezetének keletkezését tárja elénk, azok közösségét, akik az Isten Fiában való hit által újjászülettek és így örök élet részesei lettek (Jn 3, 16).

A gyülekezet szellemi test: egészében nem látható, nemcsak egy meghatározott helyen és időben működik; mert sokan már Krisztusnál vannak, másokat pedig megtalálhatunk szétszórva — az egész világon.

Ezek a Krisztusban hívők arra vannak elhivatva, hogy különböző történelmi korszakokban és különböző gyülekezetekben, mindenfelé a világon, Krisztusról tegyenek bizonyosságot. Az Úr Jézus Krisztus tanítványai ők, akik az Ő nevében gyülekeznek össze azokon a helyeken, ahol éppen laknak. Ezeken az összejöveleteken az Úr köztük van ígérete szerint, és a Szent Szellem is megnyilvánul a tagokon keresztül különböző formában (Mt 18, 20; 1 Kor 12, 7).

Mindegyik gyülekezet közvetlen kapcsolatban áll az Úrral, Tőle kapja megbízatását, és Neki felelős azért, amit tesz (Jel 2 és 3). Nincs utalás arra, hogy egyik gyülekezet alá volna rendelve a másoknak, vagy hogy valami szervezett egység kötelékébe tartoznának, inkább személyes belső kapcsolat tartja össze őket (Csel 15,36). A gyülekezetek legfőbb megbízatása, hogy hirdessék az evangéliumot, az üdvösségről szóló örömmüzenetet az egész világon. Ezt a parancsot adta az Úr, mielőtt a mennybe ment, és megígérte, hogy elküldi a Szent Szellem erejét, hogy általa végrehajthassák parancsát (Csel 1,8).

lon fejlődtek tovább, amely arra törekedett, hogy a hivatalos egyházon belül tartsa meg őket.

A misztikusok már nem láttak többé arra lehetőséget, hogy a hivatalos államegyház visszatérjen az őskeresztyén gyülekezet biblikus egyszerűségébe, ezért a személyes megszentelődésben és Istennel való közvetlen kapcsolatukban kerestek menedéket, és megmaradtak a hivatalos egyház keretei között, és egyéni jellemük szerint értékelték azt többé vagy kevésbé jónak. Szellemi rokonságban voltak azzal, ami a szerzetesi mozgalomban a legjobb volt. Voltak misztikusok mind a katolikus, mind a protestáns közösségekben. A „Philadelphiai felhívás” idején maguk is törekedtek gyülekezeteket formálni.

Krisztus tanításaitól és az apostoli egyszerűségtől az egyház olyan messzire távolodott el, és annyira megcsorbította az Írás tanításait minden részében, hogy nem lehetett a visszavezető utat azonnal megtalálni; először csak egy, majd egy másik igazság jött elő a homályból a napfényre. Minthogy ezek a szellemi ébredések különböző környezetben jöttek létre és különböző időpontokban, sok gyülekezet keletkezett hatásukra, ezeknek megvolt a maguk külön története, és pedig attól függően, hogyan értették meg az eredeti kijelentést, és milyen mértékben tértek vissza az egyszerű, biblikus életformához. Emiatt vonták magukra azt a vádat, hogy csak a szekták számát szaporítják, a valóságban azonban ezek mind az utak voltak vissza az első egységhez, amelyet végül elnyernek, mert a vándorok végül is elérik a célt az Úr övéiért elmondott imája szerint: „Hogy egyek legyenek; amint Te én bennem, Atyám és én Te benned, hogy ők is egyek legyenek mi bennünk, hogy elhiggye a világ, hogy Te küldtél engemet és szeretted őket, amiként engem szerettél” (Jn 17, 23).

A methodizmus és a missziós mozgalmak

1638—1820

A XVIII. századi Angliában a vallás és erkölcs területén közömbösség és hitetlenség uralkodott és ez annyira áthatotta a társadalom széles rétegeit, hogy ez minden komoly szemlélő figyelmét magára vonta. A felsőbb osztályokban divat lett a vallástalanság és erkölcstelenség, az alsóbb osztályok tudatlanságba és a legdurvább bűnökbe sülyedtek. Kevés kivétellel a papság sem volt különb a népénél, az irodalom istentagadó és tisztátalan volt a részegséget nem tekintették szégyennek, erőszak és bűnözés burjánzott mindenfelé. Az a törekvés, hogy a bűnözést és lopást szigorú büntetésekkel fékezék meg, csak növelte a vakmerőséget, a börtönök helyzete égbekiáltó volt, a szegények és gyámoltalanok elnyomása irgalmatlan. A föld alatt, mint búvó patak, tovább csörgedezett a hit tiszta vize, de ezt befödte a bűn tobzódása, a cinizmus, minden szent és jó dolog kigúnyolása. A hívők száma a lakosság zöméhez képest csekély volt, és sokakon bizonyos ernyedtség vett erőt, amely azt mutatta, hogy igen nagy szükség lenne megújulásra.

Ezek a körülmények voltak azok, amelyek egy szellemi ébredés rendkívüli mértékét és hatásosságát adták. A velszi tartomány éppen olyan szellemi sötétségben volt, mint Anglia, és ráadásul még attól is szenvedett, hogy papjainak nagy része angol volt, akiknek semmi érzelmi és nyelvi kapcsolatuk nem volt a néppel. Volt azonban néhány velszi pap közöttük, akik tiszteletreméltó kivételek voltak. Ilyen volt William Wroth, Llanvaches lelkésze, aki hirtelen tért meg és az Élet üzenetével fordult az éhező néphez, akik oly nagy tömegben gyülekeztek össze az Ige hallgatására, hogy még a templomból is kiszorultak; Wroth a szabadban prédikált még saját egyházközségen kívül is, és amikor ezért egyházi javadalmaitól megfosztották. Llanvacheryben 1638-ban megalapította a hívők független egyházát. Az ébredés hulláma Walter Cradock szívét is megérintette, akit azért elbocsátottak a cardiffi kápláni állásból és aki ettől kezdve mindenfelé utazott az országban, és az Igére éhező tömegnek hirdette az evangéliumot és csatlakozott a „Congregational” gyülekezetekhez.*

*Fordító megjegyzése: „Congregational” egyesülés olyan protestáns egyházi rendszer, ahol a törvényhozó, fegyelmi és igazságszolgáltató munkát az egyes gyülekezetek önállóan végzik.

Rees Pritchard is egyike volt azoknak, akik olyan erővel hirdették az üdvösség üzenetét, hogy neki is a szabadban kellett prédikálnia, olyan sokan gyűltek össze hallgatására. Ezért az egyházi törvényszék elé idézték, de olyan nagy volt az ébredés ereje, hogy semmit nem tehettek ellene: tovább prédikálhatott, és az anglikán egyházból sem kellett kilépnie. Egy másik velszi pap, Jones Griffith a XVIII. század elején egy még nagyobb átalakulásra készítette elő hazáját. Mialatt parókiáján prédikált és tanított, felismerte, milyen sok hátrány származik abból, hogy a hívők nem olvashatták maguk is a Bibliát, ezért barátok segítségével tanítókat alkalmazott, akik faluról falura vándoroltak és ideiglenes iskolákat szerveztek. Később a megfelelő tanítók nagy hiánya arra indította, hogy gyakorló iskolákat nyisson, ahová csak hívő embereket fogadtak be. Legtöbbjük nonconformista volt. A papság ellenzése dacára minden korosztályból jelentkeztek az iskolába, mert ilyen alkalom még nem volt a tanulásra a velszi nép életében. Ez a szellemi megújulási folyamat átalakította a nemzet jellemét és gondolkodását. Amikor Jones Griffith meghalt, az első iskolák alapítása után 20 évvel, már 3500 olyan iskola volt működésben, és Wales lakosságának egyharmada elvégezte ezeket az iskolákat. Ezzel egy időben egy Howel Harris nevű fiatalembert azért nem szenteltek pappá, mert még a felszentelés előtt kezdett prédikálni. Őt azonban ez nem rettentette vissza, és mint az anglikán egyház tagja tovább prédikált, hol a szabadban, hol házakban és minden rendelkezésre álló épületben. Az evangéliumnak óriási hatása volt; tömegesen tértek meg, emberi életek megváltoztak, és a korábban hitetlen emberek otthonában családi áhítatokat tartottak. Harrishoz újabb munkatársak csatlakoztak, papi és nem papi emberek, és hogy azokat, akiket már megérintett az Ige, tovább erősítsék és buzdítsák, közösségeket hoztak létre. Ilyenkor, amint erre már számítani lehetett, az ellentábor is megmozdult; a papság és a polgári hatóságok felbujtották a csöcseléket, mely az igehirdetőket mindenféle módon zaklatta és megszégyenítette. A legtehetségesebb igehirdető Daniel Rowlands volt, szintén papi ember, akit, mert parókiáján kívüli területen prédikált, szintén kizártak. Ezek és ezek jöttek az ország minden részéből Llangeithóba, hogy meghallgassák igehirdetését, mert úgy találták, hogy valami rendkívüli erő sugárzik bizonyágtételéből. A velszi nép nagy ébredése hamarosan kapcsolatba került hasonló mozgalmakkal Angliában. Az evangélium teljesen átforgatta a velszi nép jellemét, és a változás nemcsak átmeneti volt, mert még ma is él ez a szellem Walesben: az egykor hitetlen és szel-

lemileg halott nép megelevenedett és az egész nemzetet ma is eleven és mély szellemiség hatja át.

1729-ben oxfordi diákok kis csoportja gyülekezett össze azzal az elhatározással, hogy az előttük levő közös cél elérésében egymást segítik; a cél volt elnyerni lelkük üdvösségét és életüket Isten dicsőségére szentelni.

Magatartásuk és életmódjuk magukra vont a diáktársaik és néhány kollégiumi tisztviselő gúnykacaját, mert életmódjuk teljesen különbözött a többi diák életmódjától. Pontos és szinte askétikus szabály szerint éltek, foglyokat és betegeket látogattak, és segítették a szegényeket. Különböző nevekkkel csúfolták őket. Ők voltak a „Szent Klub” vagy az „Istenes Klub”, a „Lelekesek” vagy „Methodisták”. A diákcsoport alapítói között volt Wesley János és Károly és hozzájuk csatlakozott Whitefield György.

A Wesley testvérek édesanyja rendkívüli képességű és jellemű asszony volt. Hogy fiai olyan rendkívüli pályát futottak be és olyan nagy volt művük hatása, elsősorban édesanyjuknak és korai nevelésüknek volt köszönhető. Férje pap volt, nagy család és kiterjedt háztartás feje. Az édesanya nemcsak gondosan nevelte gyermekeit, hanem férje gyakori távolléte idején, a nap bizonyos szakáiban összegyűjtötte a családot, felolvasott a Szentírásból, beszélgetett és együtt imádkozott velük. A szolgálzat, amely szintén jelen volt ezen a családi összejöveteleken, elvitte ezeknek az áhítatoknak hírét, és most már mások is kíváncsiak ezen részt venni. Számuk állandóan növekedett, néha kétszázán is összegyűlekeztek, és egyeseknek már hely sem akadt. Panaszok érkeztek férjéhez, hogy felesége nőhöz nem illő szerepet vállalt. Erről így írt Wesleyné: „Mint hogy asszony vagyok, én vagyok a nagy család úrnője is; távollétedben a gondjaimra bízott lelkeket nem nézhetem tetlenül, mert Isten, aki minden családok Ura égen és földön, tehetségemet fel akarja használni. Nem tudom megérteni, egyesek miért elmélkednek azon, hogy a te feleséged a gyülekezetbe vonzza a népeket, és így megakadályozza, hogy az Úr napját megszenteltelentsék. Részemről az ilyen bírálatot nem értékelem. Régtóta elbúcsúztam a világtól; szívemből kívánom, hogy sohase adjak több okot arra, hogy ellenem beszéljenek. Elismerem, hogy magatartásom talán furcsán hat. De mindennel így van, ami komoly dolog, ami Isten dicsőségét és a lélek üdvösségét szolgálja.”

Pappá szentelésük után Wesley János és bátyja Károly, és még ketten, állandóan kutatva lelkük üdvösségét, átkeltek az óceánon, és Amerikába, Georgiába utaztak. A hajó fedélzetén a Morva Testvé-

rek egy csoportjával találkoztak és Wesley János leírja, hogy milyen mély hatást gyakoroltak reá szelidségükkel, békességükkel és minden körülmények között való bátor helytállásukkal. Georgiában a lelkiismeretességet és az önmegtagadást gyakorolta, de nem nagy sikerrel, és nemsokára szellemi hajótöröttként tért vissza Angliába. Erről így ír: „Elmentem Amerikába, hogy megtérítsem az indiánokat, ó de vajon ki fog megtéríteni engem?”

Amikor Londonba visszatért, újra kapcsolatba került a Morva Testvérekkel (1738) és egy „emlékezetes napon” találkozott Peter Boehlerrel, aki éppen akkor érkezett Németországból. Hosszan elbeszélgettek, Wesley elmondta neki: „A nagy Isten kezében voltam és megláttam, hogy nincs igazi hitem, pedig csak a hit visz az üdvösségre”. Megkérdezte Boehlert, hogy abbahagyja-e a prédikálást, de azt a választ kapta, hogy csak prédikálja tovább a hitet, mindaddig, amíg neki is lesz hite. Ha ez az idő eljön, akkor meg azért prédikáljon, mert már van hite. Ettől kezdve mindenkinek, akivel csak találkozott, a hit által való üdvösségről beszélt, de azt még mindig nem tudta felfogni, hogy a megtérés azonnal, megtörténhet-e. Kutatni kezdte az Apostolok Cselekedeteiről írt könyvet, remélve, hogy ott talál olyan eseteket leírva, amelyek reá is vonatkozhatnak, és nagy meglepetéssel állapította meg, hogy minden megtérőnek azonos utat kell végigjárnia. Még egy ideig azzal vigasztalta magát, hogy ilyen megtérések csak a keresztyénség kezdeti szakaszában történhettek meg, de azok az idők megváltoztak. Ez az állapot azonban nem tartott sokáig, mert a körülötte élő emberek bizonyágtétele az azonnali megtérésről legyőzte kételyeit, és végül elfogadta hit által Krisztust mint Megváltóját.

Bátyja, Károly és mások haragudtak rá, amikor elmondta: annak ellenére, hogy annyit szolgált, csak most tért meg. Majd később így ír bátyja: „Testvérem hosszan és részletekbe menően elbeszélgetett Peter Boehlerrel. Isten csak most nyitotta ki szemeit, hogy világosan felismerje, milyen valójában az élő, igaz hit, egyedül ez által lehet kegyelemből megtérni.

Kis csoportokat formáltak, és hetenként összejöttek, hogy egymást erősítsék, neveljék és hogy imádkozzanak egymásért az Úrhoz. Wesley János sok londoni templomban hirdette „a hit által való üdvösséget a Krisztus vérében.” Egy idő múlva hivatalosan értesítették, hogy nem kap tovább engedélyt a prédikálásra. Ezután elutazott Herrnhutba, meglátogatta Zinzendorfot és a Morva Testvéreket, akik től sok segítséget és bátorítást kapott. Amikor visszatért Angliába,

tovább folytatta a prédikálást és beteglátogatást, majd Bristolban felkereste régi barátját Whitefield Györgyöt.

Whitefield Bell Innben, Gloucester megyében született 1714-ben. Édesanyja megözvegyült, és körülményeik annyira elromlottak, hogy legfiatalabb fia csak nagy nehézségek közepette, barátok segítségével tudott felkészülni a lelkészi pályára. Barátai munkát kerestek neki: a Pembroke kollégiumban mint szolga dolgozott és közben tanult. Itt történt, hogy mialatt kutatta az üdvösség titkát, egy nagy és gyötrő belső élményen ment keresztül. Csatlakozott a „Szent Klubhoz”, böjtöléssel és teste sanyargatásával egészen legyengítette magát. Majd nekifogott a Szentírás tanulmányozásának. Erről így emlékezik meg: „Több igazi ismeretet szereztem egy hónap alatt a Bibliából, mint amennyit a világ összes írásaiból szerezhettem volna.” Miután megtapasztalta a hit által való megigazulás csodáját, égett benne a vágy, hogy az Igét hirdesse. Mihelyt pappá szentelték, ennek is eljött az ideje. Olyan hatással beszélt, hogy az a hír terjedt el, hogy első prédikációjának hatására tizenötön önkívületbe estek. Kezdetől fogva olyan kiváló szónoknak bizonyult, hogy nagy tömegek jöttek a meghallgatására. Egyik Bristolban elmondott prédikációja „Az újjászületés természetéről és szükségéről, vagy az újonnszületés Krisztus Jézusban” indította el a nagy ébredést Gloucesterben, Bristolban és Londonban. Rövid időre Amerikába utazott, és Georgiában árvaházat alapított. Amikor újra hazatért Angliába, a papság feldühödött ellene, és nem engedték át neki többet a szószéket. Barátai ekkor azt tanácsolták, hogy olyan módon, ahogyan Amerikában szolgált, amikor az indiánokhoz is elvitte az evangéliumot, cselekedjen itt is hasonlóan, keresse föl az elhanyagolt, durva bányászokat, menjen Kingswoodba (Bristol mellett) és ott prédikáljon. Erről így írt: „Amikor láttam, hogy a szószékek bezárultak előttem, és ugyanakkor azt is láttam, hogy a szegény bányászok tudatlanságban pusztulnak el, elmentem hozzájuk és egy dombról, ahová vagy 200 bányász összegyülekezett, beszéltem hozzájuk. Legyen áldott Isten, hogy a jég megtört, és én megkezdtem a szellemi hadjáratot. Hittem, hogy az Urat szolgálom, akinek hegy volt a szószéke és az egek a hangvisszaverő mennyezete, és amikor a zsidók az evangéliumot elvetették, elküldte szolgálait az országutakra és a kerítések mellé.”

A legközelebbi prédikációját már tízezer ember hallgatta. Egy órán át beszélt hozzájuk, csodálatos hangja mindenhová eljutott. Maga meséli el, hogy az első jele megindulásuknak az volt, amikor a szénbányából kijövő hallgatóság arcán könnyeik fehér csíkokat

húztak. Százával és százával indultak el ez egészséges és teljes meg-
térés útján.

Ekkor történt, hogy Whitefield üzent Wesley Jánosnak, és kérte, hogy jöjjön segítségére nehéz munkájában. Wesley erről így ír: „Este Bristolba értem és ott találkoztam Whitefielddel. Először alig tudtam megbékülni a szabadtéri prédikálásnak ezzel a szokatlan módjával, amelyet vasárnap be is mutatott. Egész életemben annyira ragaszkodtam a szép külső rendhez, és nem tudtam elképzelni a lelkekkel való foglalkozást máshol, csak a templomban. Este, Whitefield távollétében, elkezdtem a hegyi beszédet magyarázni egy kis társaságnak, amely hetenként egyszer-kétszer szokott összejönni St. Nicholason. Délután négy óraker odáig „süllyedtem”, hogy az örömhírt az országutakon hirdettem, és egy kis magaslatról kb. 3000 emberhez beszéltem.”

Ilyen módon ledőltek a válaszfalak, és korlátlanul terjedt az evangélium az egész országban. A Szent Szellem hatalmas működésének semmi nem tudott ellenállni. Tízezrével gyülekeztek össze az Ige hallgatására. Az emberek nemcsak a szennyes börtönökben és piszkos nyomortanyákon tértek meg, az örömhír a nemességhez is eljutott akkor, amikor Huntington grófnő személyisége teljes latbatetésével a munka mellé állt.

Wesley Jánosnak a papság hiánya miatti aggodalma is elnémult, amikor látta, hogy sok laikust küldött a Szent Szellem az Evangélium hirdetésére. Volt köztük, mint John Nelson, írástudatlan ember is, de az átélt hit ereje alkalmassá tette őket arra, hogy Krisztus hatalmas erejű bizonyosságtevőivé váljanak.

Az ébredés kezdeti időszakában furcsa jelenségek mutatkoztak az összejöveteleken: a hallgatók görcsös vonaglásban a földre zuhantak, időnként a félelem, vagy bűnbánat agóniájában felkiáltottak, néha még vad és durva szavak is kitértek belőlük, mielőtt megszabadultak a gonosz hatalmától.

Lázongó csőcselék támadta meg a prédikátorokat és azokat, akik Krisztusról tettek bizonyosságot. Sok fájdalmas kárt okoztak egyesek testi épségében és vagyonában, de a hitvallók bátran és szelíden viselték el a megaláztatást, és ilyen magatartással szemben ellenségeik teljesen tehetetlenek voltak.

Wesley és Whitefield és mások utazásai nagy jelentőségűek voltak. Szinte állandóan úton voltak, többnyire lóháton, fáradhatatlanul járták az országot, nem törődve esővel, széllel, viharral. A legnagyobb ébredést Whitefield igehirdetése Skóciában és Írországban indította el. Whitefield gyakran átkelt az óceánon és meglátogatta Új Angliát, ahol hasonló erővel nyilatkozott meg a Szent Szellem. Itt halt meg

prédikálás közben 1770-ben. Wesley János fáradhatatlanul tovább folytatta a munkát, és 88 éves koráig (1790) szolgálatban volt, nem érezve, ahogy ő maga írta „a nagy korral járó különféle gyengeségeket”. Amikor elközelgett halála órája, összegyűjtötte maradék erejét, karját felemelte, és azokhoz, akik körülvették, így szólt: „A legfőbb jó ezen a világon azt tudni, hogy Isten velünk van.”

Testvére, Wesley Károly, bár nem mérhető össze bátyjával mint igehirdető, mindenben együtt munkálkodott vele. Legmaradandóbb alkotása a sok csodálatos hívő ének, amelyet a Szellem ihletésével szerzett. Legalább hatezer ezeknek a száma, igen sok közülük költői szépségű és mély mondanivalójú. Megrendítő és szép formában mondják el énekekben a Szentírás legszebb tanításait és olyan módon fejezik ki a szellem imádatát és benső élményét, amely mindig alkalmas lesz arra, hogy az Isten Szellemétől megérintett szív elzengje dicséretét és az égi haza utáni vágyát. Amikor a Wesley-testvérek látták, hogy a legtöbb ember inkább ezekből az énekekből veszi teológiáját, mint az Írásból, ezután már szándékosan beleszőtték azokba a Biblia legfőbb mondanivalóját.

Nem kell azon csodálkoznunk, hogy azok között, akik ebben az időben Isten országáért dolgoztak, bizonyos kérdésekben felfogásbeli különbségek alakultak ki. Most, hogy frissen ragadták meg az Isten Igéjében kijelentett igazságot, voltak egyesek, akik az Ige egyik kijelentését fogták fel teljesebben, mások viszont más szemzőgből vizsgálták ugyanazt; mindegyik hajlamos volt azt kiemelni, amit felismert, és veszélyt gyanítani a másik meglátásában. Igen, a Szent Szellem mindenkinek adatik, hogy elvezessen a teljes igazságra, de nem mindenki nyeri el a teljességét; valóban az isteni kinyilatkoztatás nagyszerűsége és sokfélesége gyakran vezet annak részleges és eltérő megértéséhez.

Wesley — bár kezdetben a Herrnhuti Testvérek sokat segítették szellemi fejlődésében, később néhány kérdésben fokozatosan eltávolodott tőlük. A methodista mozgalom és a Cseh Testvérek közötti történelmi kapcsolat a mozgalomnak olyan jelleget kölcsönzött, amelyet Wesley misztikusnak, kvietistának tekintett, és amely nem felelt meg gyakorlatias és kissé rámenős természetének.

A közös nagy gyülekezet Fetter Lane-ben, ahol a Morva Testvérek és a methodisták 1702-ben együtt voltak, szétvált, a Morva Testvérek ott maradtak, a methodisták pedig Foundry nevű helyre költöztek.

Wesley és Whitefield között már korábban jelentkezett eltérés hitelvi kérdésekben. Whitefield a kiválasztásra vonatkozólag kálvinista elveket vallott, amit Wesley erősen ellenzett és amikor White-

field 1741-ben visszatért Amerikából, nyíltan prédikált az „általános megváltás” tana ellen, és ettől akkor sem tekintett el, amikor Wesley Károly jelenlétében Foundry-ban prédikált.

Huntingdon grófnő inkább Whitefielddel rokonszenvezett. Whitefield irányzata Wales tartományban terjedt el, míg a Methodista Társaságok Angliában voltak erősebbek. A felfogásbeli különbségek nem idegenítették el Wesleyt és Whitefieldet egymástól: mind a ketten egyforma erővel és meggyőződéssel hirdették a hit által való megigazulást, ennek hatására sok bűnös elindult a megtérés útján.

Wesley és Whitefield igehirdetésük stílusában különböztek egymástól, de minthogy azonos igazságot hirdettek, az eredmények is azonosak voltak. Whitefield igehirdetését ékesszólás és szenvedélyesség jellemezték, olyan volt hogy a hallgatók szinte látták az elmondott jeleneteket. Néha, amikor a lelkeket vergődésükben látta, könnyezve fejezte ki velük együttérzését. Wesley igehirdetése világos és logikus volt, jellegében inkább fejtegető, de hallgatói figyelmét így is lekötötte, sőt még a kevésbé művelt tömeget is magával ragadta.

Wesleyt az anglikán egyházhoz fűződő kapcsolata megakadályozta abban, hogy a Szentírás tanítását a gyülekezet lényegéről igazán megértse.

Igehirdetésében sohasem ment el odáig, hogy az Ige hatására megtértekből újszövetségi mintára gyülekezeteket alapítson. Mégis 1746-ban így ír: „Az úton olvastam az Úr magyarázatát az ősi gyülekezetéről. Nevelésem erős ellenkezése ellenére kész voltam hinni, hogy ez volt a legjobb és legpártatlanabb megoldás. De ha ez így van, akkor ebből az következik, hogy a püspök és a presbiter egy és ugyanaz, és hogy eredetileg minden keresztyén közösség egymástól független gyülekezet volt.” Munkáját inkább azzal akarta maradandóvá tenni, hogy a hitélet gyakorlati módszereit (methódusait — innen a methodista elnevezés) dolgozta ki. Wesley „Társaságai” sohasem vallották magukat hívő közösségeknek, inkább csak keresőknek. Közösségük kísérleti jellegű volt és nem hitelvi alapokra épült. Az eljövendő harag elől való menekülés és a szabadulás vágya voltak a felvétel feltételei. A tagok bármilyen istentiszteletet látogathattak, különböző kérdésekben megtarthatták saját véleményüket, de azokról nem vitatkozhattak, nem bonyolódhattak szócsatába. 1740-ben azért zártak ki egy tagot, mert a kiválasztás és kárhozat kérdéseiről mindenáron vitatkozni akart.

Wesley időnként megtisztította a „társaságokat” azoktól, akiket méltatlannak ítélt a tagságra. Amíg élt, a szervezetet ő irányította.

A „Konferencia”, amelyet azért hozott létre, hogy halála után átvegye az ellenőrzés munkáját, teljesen papi testület volt. Az a törekvése, hogy a mozgalmat az anglikán egyház keretei között tartsa, eredménytelen maradt, részben azért, mert az anglikán egyház nem is ismerte el a mozgalmat és rendszeresen harcolt ellene, részben pedig azért, mert az új életet és felszabadult energiákat nem lehetett a régi merev keretekbe beszorítani; eljött az idő, amikor az elszakadás elkerülhetetlenné vált.

A „Konferencia” intézménye nem tudta a methodista társaságokat összefogni, és mint papi testület féltékeny volt kiváltságaira és ellenezte a laikusok részvételét az új Methodista Társulás létrehozásában. Fő törekvésük az volt, hogy a szabadtéri igehirdetést irányítsák, és kizárják azokat, akik engedély nélkül tartottak szabadtéri összejöveteleket. Ez viszont egy igen buzgó és tevékeny testület: a „Primitív Methodisták” mozgalmát indította el. A „Konferencia” a későbbi harcok és összeütközések folyamán elfogadta a korábban kifogásolt újításokat.

A XVIII. századi ébredésnek nemcsak az életerős felekezetek kialakulása és jelentős megnövekedése volt egyetlen és fő eredménye.

Hatása szélesebb körű és mélyebb volt; döntő szerepe volt az angolul beszélő népek: a Brit Birodalom és az Egyesült Államok népi jellemének kialakításában, felrázta sok ember lelkiismeretét, akik most már a visszaélések megszüntetéséért, az igazságért, az elnyomottak felszabadulásáért harcoltak. Megjavította a törvényhozást, elősegítette a lelkiismereti szabadság kivívását, a rabszolgaság eltörlését, a börtönreformot és a keresztyén misszió széles körű működését. Még az anglikán egyház is sokat nyert ezzel: színhelye lett a különféle evangéliumi újjáéledésnek, és a mindenfelé uralkodó durva bűnök megszűnőben voltak. A baptista és kongregációs gyülekezetek számára is sok áldást hozott az ébredés, működésük területe kibővült.

Az a tény, hogy az Úr missziós parancsa: „Menjete el széles e világra és hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek” az elmúlt századok folyamán nem valósult meg, és hogy millió és millió ember élt a világon, akik még sohasem hallhatták az örömhírt, a keresztyén népek lelkiismeretére nagy súllyal nehezedett. Voltak néhányan, akik arra szentelték az életüket, hogy elvigyék az örömhírt a világ nagy szükségben élő, távoli országaiba. William Carey munkásságán keresztül ebben az értelemben ébredt fel az emberekben a felelősségérzet az emberiség jövő sorsáért.

William Carey falusi cipész volt, és a szigorúbb baptista gyüle-

kezet pásztoraként működött Moultonban, ahol nagy küzdelmek közt tartotta fenn családját, közben nyelveket tanult és ismereteket gyűjtött a pogány világ állapotáról. Dolgozószobájában látni lehetett egy nagy, papírlapokból összeragasztott térképet, amely a világ összes országait ábrázolta és erre minden megszerezhető adatot rárajzolt. Ez a térkép volt az ő imádságoskönyve, beszélgetésének és ígértetésének tárgya.

A vezető testvérek találkozásán, Northamptonban alkalmat adtak a fiatal testvéreknek, hogy témát ajánljanak megvitatásra. Ekkor Carey a következőket javasolta: *„Az apostoloknak adott parancs, hogy minden népeket tanítsanak, a később élő szolgáknak ugyanúgy szól a századokon át, és érvényes a világ végéig. Ugyanilyen jelentőségű az ezzel járó ígélet is.”* Ezt a javaslatot, mint alkalmatlan tárgyat, félretették, mert az ebben a körben uralkodó kálvinista felfogás miatt nem tudták felismerni a krisztusi parancs teljesítésének szükségességét.

Andrew Fuller prédikációi segítettek az akadályok legyőzésében. Carey pedig könyvet adott ki a következő címmel: *„A keresztyének kötelessége a pogány világ megtérítésére”*. Ez a könyv az elvek és a már mások által végzett munka ismertetése után a munkával kapcsolatos nehézségekkel foglalkozik. Ilyennek találja többek között a „népek barbár és műveletlen életmódját”. Rámutat arra, hogy ez a nehézség csak azok számára lehet kifogás, akik a kényelmet szeretik, és nem hajlandók mások javáért kitenni magukat semmiféle kényelmetlenségnek. Az apostolok és utódaik számára, amikor elindultak a térítő munkára a barbár germán és gall törzsek közé és a még barbárbabb britekhez, ez nem volt kifogás. Nem vártak addig, amíg a civilizáció elérkezik oda, hanem közvetlenül vitték hozzájuk a keresztről szóló tanítást. Meg kellett állapítaniuk, hogy az Evangélium befogadása ezeknek a népeknek olyan áldásos hatásokat hozott, amelyek nélkül a művelt európaiakkal való leghosszabb érintkezéseik is eredménytelenek lettek volna. Azt javasolja, hogy kettesével induljanak el, lehetőleg házas emberek, hozzájuk csatlakoznak majd olyanok, akik mezőgazdasági vagy más munkával előteremtik mindazt, ami a megélhetéshez szükséges. Erősen hangsúlyozza a megfelelő lelki-szellemi és fizikai alkalmasságot. *„Ha Isten megáldja munkájukat”* — írja tovább — *„hasonlóképpen fontos dolog lenne számukra kiművelni a rejtett tehetségeket azok között, akik rájuk vannak bízva. Sok előny származna abból, ha jól megismernék a illető ország nyelvét és szokásait. Új helyzethez való alkalmazkodásuk könnyebbé teszi majd a nehéz missziós szolgálatot.”*

1792-ben Wallis özvegyasszony házában Ketteringben gyüleke-

zeti vezetők összejövetelt tartottak, és ugyanott társaságot alapítottak az evangélium más országokban való terjesztésére. Megfogalmazták a társaság rövid munkaprogramját, ezt tizenketten aláírták, és néhány hónappal később Carey már útban volt India felé, mialatt Fuller teljes odaadással próbálta Nagy Britannia hívőit felrázni, hogy átérezzék felelősségüket az evangélium terjesztésében.

A leküzdhetetlennek látszó nehézségeket legyőzték, és az eredmények, amelyek otthon és Indiában megszülettek, most már biztosították a vállalkozás sikerét. Hét év telt el munkában és imádságban, amikor a hinduk között az első gyümölcsök jelentkeztek; Krishna Pál családjával együtt megtért és hitet tett Krisztus mellett. Ő lett Indiában az evangélium egyik leghatásosabb hirdetője és sok hívő ének szerzője.

A folyton növekvő érdeklődés 1795-ben a Londoni Missziós Társaság megalapításához vezetett, amely kezdetben felekezetek feletti volt, később a kongregációs egyház állt mögéje. 1799-ben megszervezték a Gyülekezeti Missziós Társaságot. Ezt egészítette ki a Wesleyanus Missziós Társaság, amelyet azután a többi követett.

Ezeknek a missziós szervezeteknek hűsége és tehetsége a világ minden részében meghozta a maga bőséges gyümölcsét.

Amikor azonban elvitték a keresztyénséget a külső világ számára, nemcsak az evangéliumot vitték, hanem a hitélet európai fejlődését és megoszlását is, és ezzel gyengítették az evangéliumról szóló bizonygatótételt. Olyan missziós állomásokat hoztak létre, amelyek a különböző hazai társaságok függvényei voltak, azt képviselték, ahelyett, hogy önálló gyülekezeteket alapítottak volna, amelyeket a bennszülött lakosság hívő élete és bizonygatótetele táplált volna, hasonlóan az apostoli időkben keletkezett gyülekezetekhez.

Két testvér: Robert és James Alexander Haldane, gazdag és jó öszszekötöttesű skót család fiai mint fiatal emberek a hajóhadnál teljesítettek szolgálatot. Megtértek, és minden idejüket a Szentírás tanulmányozására fordították.

A fiatalabbik, James elmeséli, mi történt házassága után: „Mikor először laktam saját házamban, szombat esténként családi áhítatot tartottunk. Nem voltam hajlandó ezek számát szaporítani, mert attól féltem, hogy ismerőseim kinevetnek. Egy belső hangra mégis elhatároztam, hogy minden reggel tartunk ilyen áhítatot, de a családot a hátsó szobában gyűjtöttem össze, nehogy valaki bejőjön. Végül mégis legyőztem magamban az emberektől való félelmet, és mert vágyam az volt, hogy családom tagjait tanítsam, belefogtam az Írás értelmének kifejtésébe. Ez saját magam számára is építő volt, és az Úr így készített elő engemet a nyilvánosság előtt való

beszédre. Titkon élt bennem a vágy, hogy vajha lehetőség nyílna számomra az evangéliumot prédikálni, mert ezt én a legfontosabb és legtiszteletreméltóbb hivatásnak tartottam. Kértem az Istent, hogy küldjön el engem az Ő szőlőskertjébe, és tegyen engem alkalmassá erre a munkára. A vágy állandóan erősödött bennem és bár a kilátások kedvezőek voltak, és imádságban hitetlenkedő szívem is azt sugallta, hogy ez sohasem lesz lehetséges. Nem volt elképzelésem arról, mit jelent kimenni az országutakra és beszélni a bűnösöknek a Megváltóról. Mégis ápoltam magamban egy távoli reményt, hogy az Úr majd megmutatja az utat."

Nem sokkal később érdeklődése másokkal együtt az elhanyagolt bányavidékre irányult. Ott lehetett igazán az evangéliumot hirdetni. Ezen a vidéken az a szokás alakult ki, hogy laikus emberek is szolgáltak, ha éppen nem volt felszentelt pap. Egyik este a bejelentett igehirdető nem jött el, így James Haldane vette át szerepét, és életében először prédikált evangéliumi istentiszteleten. Ez 1797-ben történt, és ebből fejlődött ki egy nagyszabású vándor-prédikátori munka, amelynek a keretében Haldane végigjárta Skóciát és még távolabbi területeket is.

Az igehirdetők kocsin utaztak, és jól el voltak látva evangéliumi iratokkal, amelyeket ők maguk írtak, nyomtattak és terjesztettek. Különböző helyeken prédikáltak, ha lehetett templomokban és iskolákban és más épületekben, de főleg a szabadban. Százak, néha ezrek gyűltek össze hallgatásukra. Hatalmas erő volt bizonyágtételükben, amely sokak megtérésére vezetett. A nép ebben az időben, bár nagy szellemi szükségben szenvedett, de a laikusok szolgálata miatt sokan elégedetlenkedtek. Másrészt azonban sokakat éppen ez a szokatlan jelenség vonzott, és a prédikátorok komolysága és őszintesége hatott.

A skóciai anglikán egyház zsinata Aberdeenben törvényt hozott a „vándor tanítók, vasárnapi iskolák, a vallástalanság és zűrzavar ellen.” A rendelet szerint csak azok az igehirdetők és vasárnapi iskolai tanítók működhetnek, akik hivatalos engedéllyel rendelkeztek. Az általános zsinat elítélte a Missziós Társaságokat, és tagjainak megtiltotta azok támogatását és a nyilvános igehirdetések hallgatását is, ha a szónok nem az ő egyházukból való volt. Azokat, akik ezeket a rendelkezéseket megszegték, kiközösítették. Még legtehetségesebb lelkészüket is kizárták. A „cameroniak” hasonlóan cselekedtek, és a „Relief Synod” kimondta, hogy csak olyanokat szabad a szószékre engedni, akik valamelyik nemzeti egyetemen teológiát és filozófiát tanultak, és szabályos engedélyük van az Evangélium prédikálására. Ezeket a rendelkezéseket nagyon sokan figyelmen kívül

hagyták, és azok csak növelték az érdeklődést ama férfiak iránt, akik valóban hitték azt, amit prédikáltak.

Önmaga és munkatársai igazolására James Haldane a következőket mondta: „Mi nem gondoljuk, hogy Krisztus minden követőjének ott kellene hagynia foglalkozását, amellyel családját eltartja, hogy igehirdető legyen. Minden keresztyén elengedhetetlen kötelessége, hogy családjáról gondoskodjék. De ugyanakkor az is kötelessége, hogy a bűnösöket ébressze, amikor erre alkalom kínálkozik, hogy elmenekülhessenek az eljövendő harag elől, feltekintve Jézusra, aki az út, az igazság és az élet. Az ilyen ember mindenképpen az Evangélium hirdetője, akár két embernek, akár kétszáz embernek mondta el az örömhírt. Az egyház mélyre süllyedt állapota elégséges felhívás a szolgálatra; azt követeli tőlünk, hogy az utakra és sövényekhez menjünk, és embertársaink előtt felragyogtassuk a reményt, amely az evangéliumból sugárzik felénk.” Az igehirdetők a megfeszített és feltámadott Jézus Krisztusban való hit üdvszerző erejét hirdették, amely cselekedetek nélkül érhető el. Bárhol fordultak meg, mindenütt szellemi nyomort, de ugyanakkor az Ige után való szomjúságot találtak. Eljutottak egészen az Orkney szigetekre, ahol Kirkwall nevű városka vásárterén 4000 embernek prédikáltak, az Úr Napján még hatezren is összegyülekeztek hallgatásukra.

Az egyik hallgató, aki csak kérlelésre és kíváncsiságból vett részt az összejövetelen, így írja le benyomását: „Haldane kapitány lóháton érkezett a helyszínre, ahol a nép hallgatására összegyülekezett. Leszállt a nyeregből, és a mellette álló úrra bízta a lovát. Haldane akkor még fiatalember volt, 30 alatt, kék nagykabát volt rajta, elöl elválasztva, a kor divatja szerint. Pudert is használt, haja hátra volt kötve, ahogyan akkor a nemesek viselték. Sohasem fogom elfelejteni a benyomásokat, amelyek a szívemig hatottak, amikor tiszta férfias hangján beszélni kezdett a gondtalan tömegnek, amely csak kíváncsiságból jött el meghallgatni őt. Egyszerű szavakba foglalt, de hatalmas erejű felhívása az alvó lelkiismeretek felé olyan megdöbbentő volt, hogy utána egy pillanatra sem csuktam be a szememet, és egész éjjel fenn virrasztottam. Ezt a benyomást soha nem lehet kitörölni az emlékezetemből, mert bár ezután még évekig nem fogadtam el teljesen az evangéliumot, sohasem süllyedtem vissza a felelőtlen közömbösség állapotába, és tovább élt bennem a vágy az örökkévaló dolgok után.”

A nagy megtérések és a névleges keresztyének felébredése fölvetette a kérdést, mi következhetik ezek után, hogyan tudják majd az Ige tanításait mindennapi életükben alkalmazni. A Haldane test-

vérek és a velük együtt munkálkodók érezni kezdték azt a nyomást, amely a hivatalos egyházon belül a meg nem tért emberekkel való kapcsolatukból eredt. Nem volt más út, mint az elkülönülés, hogy csak azokkal legyenek együtt, akik bizonyosságot tettek arról, hogy Isten gyermekeivé lettek. Gyülekezetet alapítottak Edinburghban 300 taggal, de ez a szám állandóan növekedett. Legelőször megválasztották James Haldanet lelkipásztoruknak. Robert Haldane gondoskodott nagy gyülekezeti helyiségekről, ún. tabernakulumokról, de nemcsak Edinburghban, hanem más központokban is, ahol hívők összegyülekeztek. Követték azt az elvet, hogy az Úr tanítványainak mindennap kötelességük betölteni az újszövetségi tanításokat és követni a gyakorlati példákat. Ezért az új gyülekezetekben a hét minden első napján úrvacsorát vettek, és ettől kezdve már nem fogadtak el a hivatalos egyháztól pénzt, hanem a tagok, erejükhez képest támogatták a gyülekezetet. Mindez fokozatosan valósult meg. Robert Haldane így ír ezekről: „Először egyszer havonta szolgáltatunk ki az úrvacsorát. Később meggyőződtem arról, hogy a hetenkénti úrvacsora helyes, és ebben először néhány taggal vettünk részt, akik így egy kis gyülekezetet képeztek. Meggyőződésem, hogy minden kis csoportnak így kell elindulnia és gyülekezetté nőnie, és ennek a közösségnek nem lehet semmi kapcsolata a világgal, kivéve az adakozást”.

Lassanként megértették, hogy csak a Szent Szellem formálhat megfelelő szolgálkat a gyülekezetnek, ha ezt emberi elgondolások nem akadályozzák meg. Amikor hozzászórtak a Szent Szellem szabad munkájához, amely által megismerték Őt, nagy örömet és erőt tapasztaltak meg.

James Haldanet a gyermekkeresztség kérdésében évekig kétségek gyötörték, de azután ezt félretette, mert azt érezte, hogyha még tovább foglalkozik ezzel a kérdéssel, nem tud olyan haszonnal szolgálni, mint addig. Végül mégis eljött az idő, amikor lelkiismerete szavára hallgatva meg kellett tagadnia a gyermekkeresztséget, saját maga is bementkezett, és ebben testvére is követte és azok, akik az Írás tanulmányozása által ugyanerre a következtetésre jutottak. Azt azonban nem találták indokoltnak, hogy e lépés miatt elkülönítsék magukat a többi testvérektől, mert azt hitték és tanították, hogy a hívőknek mindenben békétúrést kell gyakorolniuk egymással szemben még azokban a dolgokban is, amikben véleményük eltér. Az volt szívük legbensőbb óhaja, hogy a bementkezés kérdése ne idézzen elő szakadást békét élvező, boldog köreikben. De törekvésük az egység megőrzésére sikertelen maradt. A többség együtt maradt és ezen belül egyesek elfogadták a bementkezést, mások azonban nem, de a békétúrés kedvéért megőrizték az egységet. Egy másik csoport

a korábbi elvek szerint gyülekezetet alakított, de nem fogadta el a bementkezést, hanem a gyermekkeresztséget gyakorolta; olyanok is voltak, akik visszatértek az államegyházba, vagy más felekezethez csatlakoztak. Ez a szakadás nagy szomorúságot okozott, és az ebből származó nehézségeket csak fokozta az a tény, hogy nagyon sok gyülekezeti helyiség Robert Haldane tulajdona volt; ugyancsak nagy nehézségbe ütközött a lelkipásztorok és evangélisták kiképzése a bibliaiskolákban. A számban megfogyatkozott gyülekezet mégis fennmaradt, bár szomorúak voltak az eltávozottak miatt, folytatták bizonyágtételüket, és Isten megáldotta munkájukat.

Robert Haldane sokirányú ténykedései közepette sem feledkezett meg régi terve megvalósításáról, hogy messzebbre is vigye Isten Igéjét. 1816-ban feleségével átkelt a csatornán az európai szárazföldre. Itt senkit sem ismertek, és nem tudtak tervet készíteni. Még azt sem tudták, hogy milyen hosszú ideig maradhatnak majd a kontinensen. Párizsban sikerült néhány barátira szert tenniük, akik segítségével eljutottak Bernbe és Genfbe. Minthogy itt nem nyíltak meg a kapuk, azzal a tervvel foglalkoztak, hogy eltávoznak. Ekkor azonban egy véletlen találkozás összehozta őket egy fiatal teológus hallgatóval, és így az elutazás elhalasztódott. A beszélgetés olyan mély hatással volt a fiatalemberre, hogy másnap is eljött, sőt egy barátját is elhozta. Kiderült, hogy mind a ketten nagy szellemi sötétségben voltak az üdvösség reménye és a Szentírás ismerete nélkül, mert a Bibliát eddig még sosem tanulmányozták. Tanulmányaik központjában a pogány filozófusok voltak. Most, hogy rádöbbenetek és felismerték az Írásban való járatlanságukat, szellemi irányítást igényeltek, így hát Robert Haldane a maradás mellett döntött.

Genfben Servetus megégetése után is terjedt néhány általa tanított hitvallás, és még teológiai professzorok és a genfi egyház lelkészei is az unitárius és az ariánus hitvallás hatása alá kerültek. Ez a tan megölte az emberekben a szellemi életet.

Haldane a Maurice téren kétszobás lakást vett ki, ebből nagy helyiséget csinált, ahol rendszeresen bibliórát tartott. Ezeken az alkalmakon 30–40 diák, professzoraik tilalma ellenére, összegyülekezett, ott leültek egy hosszú asztal köré, különböző nyelvű Bibliát használtak, és Haldane tolmács segítségével kifejtette a Szentírás tanításait és kérdésekre válaszolt. Végigment a római levélen, részletesen megmagyarázta annak tanítását és összehasonlította egyéb szentírási helyekkel. Mindez egészen új volt hallgatóinak, és különösen Haldane hite és bibliaismerete volt rájuk nagy hatással. Ezek a bibliórák marandó szellemi áldást jelentettek a hallgatóknak; sokan közülük

tehetséges és buzgó férfiaknak bizonyultak, kiváló és nagy hatású munkát végeztek széles körökben, úgyhogy a bibliaórák, az Írás komoly tanulmányozása gazdag gyümölcsöt hozott. Közülük került ki Malan César hívó énekíró, Merle D'Aubigné, a történész, később pedig Adolph Monod, Félix Neff és még mások is, akik az ott tanultakat tovább vitték a franciául beszélő világba, sőt még azon túl is. Mindez azonban nem történhetett meg ellenállás nélkül. Robert Haldanet és azokat a papokat és tanulókat, akik általa ismerték meg az Írást, nem lehetett elnémitani, még a szenvedést is vállalták. Egyeseket megfosztottak állásuktól, másokat kizártak az államegyházból, egyeseknek pedig még az országot is el kellett hagyniuk.

Robert Haldane úgy távozott el Genfből, hogy tanításában nem érintette az újszövetségi gyülekezet titkát, és bár egyesek tudták, hogy bemerítkezett, erről senkinek sem beszélt. Lehetséges, hogy skóciai tapasztalatai vették el ettől a kedvét.

Genfből Franciaországba ment, és Montauban nevű városban, ahol protestáns lelkészeket képeztek, hasonló munkát kezdett, mint Genfben. Az ő genfi körében ismerte meg az igazságot Malan César, akinek szenvednie kellett az igazság követéséért. Malan egy tisztagú hívő csoportnak volt a tagja; ők az államegyházon kívül először vettek ebben az időben úrvacsorát. Gaussen, a csoport másik tagja leírja az összejövetelt és megemlíti Pyt, Mejanel, Gonthier és Guers nevét, akik jelen voltak. „Ez emlékeztetett bennünket — írja — egy másik úrvacsorára, amelyet 1536-ban Jézusnak egy másik tanítványa M. Jean Guerin osztott ki néhány kedves léleknek, akik Étienne Dadaz kertjében Pré l'Éveque-ben jöttek össze. Ez volt a genfi protestánsok első úrvacsorája.”

A gyülekezet később más helyeken is összejött, így a La Péლისerie székesegyház közelében, és az innen kisugárzó evangéliumi szellem nagyszámú megtérést eredményezett. Guers, Pyt, Gonthier és mások ugyanabban az épületben, ahol azelőtt Froment iskolát tartott fenn, összejöveteleket tartottak. Ebből az épületből indult el a genfi reformáció. Egy másik diák, Du Vivier, aki Carouge oratóriumában prédikált, meghirdette Krisztus istenségét, az emberi természet romlottságát és a megtérést. Ezt botrányos dolognak minősítették, és hogy minden további felfordulásnak elejét vegyék, kötelezővé tették, hogy a diákok prédikációit három teológiai tanár ellenőrizze.

Evangéliumi ébredések Amerikában

1790—1890

A presbiteri egyház egyik különvált ágának lelkésze, Thomas Campbell egészségi állapota miatt elhagyta észak-írországi otthonát, és 1807-ben kivándorolt Amerikába. Philadelphiában az éppen akkor ülésező szinódus a lelkészt melegen fogadta, és onnan tovább küldte Nyugat-Pennsylvániába, ahol rendkívüli képességeivel és buzgó evangéliumi lelkületével hamarosan megnyerte a hívők rokonszenvét. Voltak azonban olyanok, akik kételkedtek abban, hogy a lelkész valóban hű a különváltak hitvallásához, mert mindenfelé azt tanította, hogy a hit és helyes magatartás igazi alapja csak a Szentírás lehet és ennek szellemében helytelenítette a gyülekezetben uralkodó pártoskodó szellemet.

Az Alleghany hegység egy ritkán lakott vidékére küldték ki szolgálatra. Ott egy úrvacsora alkalmával olyan hívőket is befogadott, akik nem tartoztak ebbe a bizonyos közösségbe, habár presbiteriánusok voltak. Emiatt megrovásban részesült, és amikor védelmében azt hirdette, hogy tette teljes összhangban van a Biblia tanításaival, olyan ellenséges érzülettel bántak vele, hogy ki kellett válnia ebből a különváltak közösségéből. Sok hívő testvér, akik különböző felekezetekbe tartoztak, továbbra is részt vettek igehirdetésein, mert őket is bántotta a keresztyén egyház széttöredezése, és egyetértettek Campbellnek azzal a tanításával, hogy az egység csak a Bibliához való visszatéréssel érhető el, és a hit és vélemény közötti különbség jobb megértése vezet ahhoz a türelemhez, amely megakadályozhatja a megosztottságot.

1809-ben egy házban, Mount Pleasant és Washington közötti területen összejövetelt tartottak, ahol a jelenlevők arról tárgyaltak, hogyan lehetne a fenti elveket megvalósítani. Thomas Campbell a szakadások káros következményeiről beszélt, és rámutatott arra, hogy azok elkerülhetők, mert Isten a Bibliában gondoskodott olyan zsinórmértékről, amely a gyülekezeteket minden időben megfelelően irányítja. Olyan vallási elméletek és rendszerek, amelyeknek a Szentíráshoz semmi közük nincs, okozzák a vizsályt és megosztást, és az egységet csak az újszövetségi alaphoz való visszatérés hozhatja meg. A tárgyaláskor a követendő irányelvet így foglalták össze: „ahol a Szentírás beszél, mi is beszéljünk, ahol a Szentírás hallgat, mi is